
Leplezett eszközökkel kapcsolatos bizonyítási tilalmak az európai és a hazai joggyakorlatban – a kölcsönös bizalom elve a tagállami bíróságok és az európai bíróságok párbeszédében

Kis László*

A határon átnyúló bűnözéssel szembeni hatékony küzdelem és a kölcsönös elismerés elvéből kiindulva a bizonyítékok határokon túli felhasználhatósága biztosításának egyik eszköze az alapvető közös sztenderdek, közös garanciák rögzítése, ami a tagállamok szuverenitásának végső részét jelentő büntetőjog területén a kölcsönös elismerés alapját jelentő kölcsönös bizalom megteremtését, fenntartását, erősítését eredményezheti. A kölcsönös bizalom hiányában a Lisszaboni Szerződés óta az elsődleges uniós jogban rögzítetten a bűnügyi együttműködés alapját jelentő kölcsönös elismerés elve kiüresedik, a tagállami jogalkalmazói desuetudo végül az együttműködés hatékonyságának lényeges, az egyes tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszerének működésére rendszerszinten kölcsönösen kiható csökkenésével járhat.

A nemzetközi bűnügyi együttműködés egyik jellegadó sajátossága tehát mögöttesen még az integráció jelenlegi magas fokát elérő (a megkeresés teljesítését kötelezettségként kodifikáló, a tagállami döntési lehetőségeket jelentősen szűkítő) uniós jog alkalmazásában is jelen van: az együttműködésben érintett államok egymás jogrendszerébe, büntető igazságszolgáltatási rendszerébe vetett bizalma a gyakorlat változatlanul meghatározó eleme.¹ Azzal együtt, hogy a joggyakorlatnak szem előtt kell tartania a kölcsönös elismerés elvét, az ezen elven alapuló jogintézmények alkalmazása során annak határait, alkalmazhatóságának – és így az együttműködés megtagadásához vezető tagállami mozgástérnek – az árnyalatait az Európai Unió Bíróságának gyakorlata körvonalazza, s az így kialakult elveket esetről esetre kell a jogalkalmazóknak figyelembe venniük.

A kölcsönös bizalom érvényesülésének célját szolgálja a másodlagos uniós jog, korábban az egykori harmadik pillérben a kerethatározatok, jelenleg az irányelvek,

* Főosztályvezető-helyettes, beosztott bíró, Országos Bírósági Hivatal, Magyar Igazságügyi Akadémia

¹ A viszonyosság nemzetközi bűnügyi együttműködésben betöltött szerepéről összefoglalóan lásd: M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi bűnügyi jogsegély Európában*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002, 64–66.

rendeletek, amelyek az Unió hatáskörébe tartozó kérdésekben olyan közös szabályok rögzítését célozzák, amelyek mentén a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszereinek közelítése folytán a büntetőhatalom gyakorlása kapcsán egymás jogrendszerébe, annak működésébe fektetett bizalom megteremthető, illetve erősíthető. Ezzel pedig a közös célok, közös eszközök, közös garanciák mentén – gyakorlatilag a hasonlóság növelésével – az együttműködés hatékonysága fokozható², melynek eredményeként az egyes államok büntető igazságszolgáltatása eredményesen töltheti be társadalmi rendeltetését azon esetekben is, amikor a büntető igény érvényesítése részben nem az ilyen igénnyel fellépő tagállam cselekvésén múlik.

Az Európai Unió Bíróságának (EUB) és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlata azonos irányba mutató, ugyanakkor átfogóbb és strukturáltabb „eszközként” szolgálhatja ugyanezen célt. Az EUB az uniós jog értelmezésével mind a konkrét uniós és tagállami előírások összhangja, mind pedig azoknak az –Alapjogi Chartában rögzítettek tükrében – alapjogi vonatkozásai tekintetében meghatározó jelentőséggel bír. Utóbbi esetben az EUB gyakorlata is kimunkálhat olyan sztenderdeket, amelyek a konkrét uniós és tagállami jogi előírások értelmezésénél egységes alapként, iránymutatásként szolgálhatnak. Ebből kifolyólag, amennyiben az EUB joggyakorlata kizárólag a jogi szakmai szempontokra koncentrál, egységes és következetes egy adott kérdésben, jelentősen elősegítheti az uniós jog – és az egyes tagállami előírások uniós jog tükrében történő – alkalmazásának egységességét, mely így a kiszámíthatóság és a kölcsönös bizalom erősítésével a bűnügyi együttműködés eredményességét is elősegíti. Abban az esetben, ha az EUB ítélezési gyakorlata nem tükrözi a fenti, a tagállami jogalkalmazók részéről indokolt elvárásokat, az együttműködés területén rendelkezésre álló uniós eszközök hatékony alkalmazása elmarad. Elsősorban a következetesség hiánya vezethet a tagállamok részéről egymás igazságszolgáltatási rendszerei megfelelőségének megkérdőjelezéséhez, s az ezzel kapcsolatos törekvéseknek akárcsak részben teret engedve a kölcsönös bizalom erodálódhat.³ Mindez pedig ellentétes a kölcsönös elismerés elvével. Harmadrészt, az uniós jog és a belső jog határvonalainak egyértelmű kijelölése úgyszintén elengedhetetlen az uniós kooperációs eszközök hatékony alkalmazása érdekében, melyben szintén jelentős szerepe van az EUB-nek.

Az EJEB gyakorlata már régóta fejt ki indirekt harmonizációs hatást a Római Egyezményben részes államok jogalkotására és jogalkalmazására egyaránt. A strasbourgi esetjog mind a jogalkotásra, mind pedig a jogalkalmazásra közvetlen

² Lásd például a jelen tanulmány egyik inspirációjaként is szolgáló tanulmányt: FARKAS Ákos: *Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárás bizonyításban? A kölcsönös elismerés elve*. In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 45–46.

³ Egyes esetekben ezzel ismét a részben bizalom, részben érdek alapú viszonyosságra építő megfontolások nyerhetnek teret, kihasználva a megkeresések végrehajtása alóli generális kivételek nyújtotta lehetőségeket, s az együttműködés logikája megfordul, a megtagadás kivétele lép előtérbe. Vö.: az Aranyosi és Căldăraru ügy (C-404/15, C-659/15), LM ügy (C-216/18) folyamatoként az ott rögzítettek gyakorlatban kiterjesztő értelmezésének következményei, az OG és PI egyesített ügyekben (C-508/18, C-82/19) 2019. május 27-én hozott ítélet azonnali és várható középtávú hatásai.

hatással bír, alapvetően a belső jognak az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított alapjogi minimum sztenderdek értelmezése útján, mely így a részes államok kapcsán olyan közös értelmezési kiindulópontként is szolgál, amely a rendes bíróságok következetes értelmezése esetén szintén az egymás jogrendszereibe vetett bizalom kiindulópontjaként, végső soron a határon átnyúló büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának növelését is eredményezheti.⁴

Az EJEB ítéletei eredményeként olyan közös minimumok formálódnak, olyan közös értékek mentén, amelyek biztosítása így elvárható valamennyi részes államtól, és önmagában a strasbourgi gyakorlat annak indikációjaként is szolgálhat, hogy egy adott állam egy adott kérdésben mennyire felel meg ezen közösen támasztott követelményeknek.

A büntetőeljárás területén az egyik ilyen központi, minden állam büntető igazságszolgáltatásának, társadalmi berendezkedésének, történeti hagyományainak sajátosságait hordozó része a bizonyítás.⁵

A bizonyítás szabályai és gyakorlata az alapjogokhoz, s ezeken keresztül a fentiekben is hivatkozott minimum sztenderdekhez, az Európai Unió tagállamai és az Európa Tanács részes államai közös értékeihez való közvetlen kapcsolódása folytán⁶ mind az EJEB, mind az EUB ítéletei relevanciával bírnak a nemzeti bíróságok ítélezésében is. E területen elsődleges jelentősége a bizonyításhoz, a perbeli felek bizonyítási eljárásban betöltött szerepéhez, a perbeli igazság feltárásához vezető cselekvési lehetőségek és kötelezettségek meghatározásához közvetlenül kapcsolódó tisztességes eljáráshoz való jognak van. Mindezekből kifolyólag a fair eljáráshoz való jog értelmezése kapcsán a számukra az államok egyfajta regionális együttműködése keretében létrejött megegyezése által biztosított kereteken belül az európai bíróságok joggyakorlata a belső jogi értelmezésre és gyakorlatra is kihat. Így viszonyítási alapként szolgál a jogértelmezésnél, az EU integráció lényegesen magasabb foka esetében pedig a kötelező erejű jogi aktusok alapjogok tükrében történő értelmezéséig terjedően. Esetenként ugyanakkor mind az EJEB, mind pedig az EUB a számukra biztosított értelmezési területet valamelyest rugalmasan alakítva, akár kifejezetten, akár implicite érint vagy éppen ad kötelező érvényűnek szánt iránymutatást, amely már átfedést mutathat a tagállami bíróságok hatáskörével.

A leplezett eszközök alkalmazása, a titkos felderítés, nyomozás, a közrend (és a nemzetbiztonság) védelmének, valamint az állam büntető igénye érvényesítésének, bizonyítékok beszerzésének célját is szolgálhatja. Az egyes államok szuverenitásának fenti alapvető alkotóelemeihez kapcsolódása, valamint

⁴ A nemzeti szabályozás vizsgálata a titkos eszközök kapcsán kiterjed a joggyakorlatra is: Malone v. Egyesült Királyság (no. 8691/79), Kruslin v. Franciaország (no. 11801/85).

⁵ Vö.: például ESMEIN, Adhémar: *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*. Augustus M. Kelly Publishers, New York, 1968. különösen 251-271.; WILLIAMS, Glanville: *The Proof of Guilt - A Study of the English Criminal Trial*. Stevens & Sons, London, 1963. 1-14.

⁶ A bizonyítási tilalmak és a jogállamiság kapcsolatára lásd GÁCSI Anett Erzsébet: *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*. PhD értekezés, kézirat, 2015. Lásd: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2738/1/Gacsi_Anett_Erzsebet_ertekezés.pdf (letöltés ideje: 2019.06.05.) 19-21.

alkalmazásuk közvetlen alapjogi relevanciája⁷ miatt az uniós integráció kiváltotta magas szintű, a tagállami szuverenitás több elemét magába olvasztó bűnügyi együttműködés területén is különleges helyet foglal el, amennyiben annak részletes szabályai változatlanul tagállami hatáskörbe tartoznak, ahogyan a belső jogi szabályok alkalmazásával, a műveletek sorsával kapcsolatos döntések is. Ennélfogva a titkos nyomozati eszközök alkalmazása a bűnügyi együttműködés alapvető előfeltételét képező kölcsönös bizalom megteremtéséhez, fenntartásához, fokozásához kiemelt jelentőségű lehet, egyben az EJEB és az EUB, valamint a tagállami bíróságok párbeszédének jellegzetességei bemutatásához, elemzéséhez is kitűnő terület.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a titkos nyomozati eszközökkel kapcsolatos alapjogi követelmények tekintetében évtizedekre visszanyúlóan következetes gyakorlatot folytat, már a kilencvenes évekre kialakította mindazokat az alapelveket joggyakorlatában, amelyeket aztán az azt követő években az egyes ügyekben továbbfejlesztett. Elsődlegesen a magánélethez való jog (8. cikk) vizsgálata kapcsán fogalmazott meg alapvető (minimum) elvárásokat a részes államokkal szemben. A titkos nyomozati eszközök és a bizonyítás kapcsolódási pontja a strasbourgi bíróság gyakorlatában legélesebben azonban a tisztességes eljáráshoz való jogot (6. cikk) érintően jelenik meg, a bűnüldözői provokáció (entrapment) kérdéskörének vizsgálatakor.⁸

A provokáció az Európa Tanács egyetlen tagállamában sem önálló büntethetőségi vagy eljárásjogi akadály, megállapításának jogkövetkezményei több esetben a strasbourgi ítélezés folytán⁹ jelentek meg az egyes államok belső jogában, melyek szintén a strasbourgi gyakorlat feldolgozásának eredményeként jól nyomon követhetők a jogalkotás és a jogalkalmazás területén is.¹⁰

⁷ Lásd: Council of Europe Recommendation CM/Rec(2017)6 of the Committee of Ministers to member States on „special investigation techniques” in relation to serious crimes including acts of terrorism. Lásd: <https://rm.coe.int/1680730408> (letöltés ideje: 2019.06.05.); a Fundamental Rights Agency összefoglalói: *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU Volume I: Member States’ legal frameworks*. Lásd: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/surveillance-intelligence-services> és *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU Volume II: field perspectives and legal update*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. Lásd: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/surveillance-intelligence-socio-lega> (letöltés ideje: 2019.06.03.)

⁸ Jelen tanulmány EJEB és EUB döntésekkel kapcsolatos része a szerzőnek az OBH Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózata korlátozott hozzáféréssű intranetes oldalán megjelent blogbejegyzésére és műhelytanulmányára is épül.

⁹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának a belső jogrendszerekre gyakorolt indirekt harmonizációs hatásáról: FJNAUT, Cyrill: International Policing in Europe: Present and Future. *European Law Review*, Vol. 19, No. 6, 1994. 613.; a strasbourgi gyakorlat és a magyar alkotmánybíráskodás összefüggéseiről lásd ÁDÁM Antal: *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás*. Budapest, Osiris kiadó, 1998. 89-99.; az EJEB esetjogának a magyar belső jogra gyakorolt hatásairól összefoglalóan lásd SZABÓ Marcell: The Effects of the European Convention on Human Rights and the Strasbourg Case Law on the Development of Hungarian Law. *Acta Juridica Hungarica*, 56 No 1, 2015. 59-71., konkrétan a bíróságok szerepét illetően: 66-67.

¹⁰ Így Portugália esetében a Teixeira de Castro ügyben tett megállapításokat követően a Sequeira-ügy, Oroszország esetében a Vanyan és Khudobin (melyben a titkos műveletekkel kapcsolatos rendszerszintű hiányosságokat mutatott ki az EJEB) után a Bannikova társai ügy (melyben a

Hosszú ideig az EJEB gyakorlatának vizsgálatához és a provokáció tisztességes eljáráshoz való jog tükrében történő megítéléséhez a Teixeira de Castro v. Portugália (no. 25829/94) ügy szolgált kiindulási alapként és a hazai ítélkezési gyakorlatban egyedülként hivatkozott jogesetként. A legutóbbi strasbourgi gyakorlat a Ramanauskas v. Litvánia (no. 74420/01) ügyben 2008-ban született ítéletben foglaltakat veszi alapul, melyben az EJEB összefoglalta az addigi egy évtizedes gyakorlatának – mind a belső jog, mind a saját ítélkezése szempontjából iránymutató – sarokpontjait.¹¹ Az EJEB ebben az ügyben rögzítette a hatósági provokáció definícióját is¹², melyet további döntéseiben is alapul vesz.

Ehhez kapcsolódóan a strasbourgi bíróság elsőként azt vizsgálja¹³, hogy az előtte fekvő ügyben megvalósult-e provokáció („substantive test of incitement”, a provokáció érdemi vizsgálata), amennyiben pedig ez a kérdés igenlően döntendő el, vagy éppen a rendelkezésre álló információk hiányossága folytán nem dönthető el meggyőzően, a provokáció eljárásjogi szempontú vizsgálatát végzi el („procedural test of incitement”): az alapügyben eljáró tagállami bíróságok a provokáció lehetőségét a 6. cikkben rögzített fair eljárás követelményének megfelelően vizsgálták-e, s erről ítéleteikben számot adtak-e.¹⁴

Több döntésében hangsúlyozta az EJEB, hogy mindezek teljes körű megítéléséhez a hatósági beavatkozást attól az időponttól kell vizsgálni, amikor annak tagjai elsőként kapcsolatba léptek a célszeméllyel.¹⁵ Ezzel egyező álláspontot foglalt el a Kúria is vonatkozó határozataiban, amely nem csupán a bíróságok ügyfelderítési kötelezettsége tükrében alapvető jelentőségű, de a hazai jogban a megbízhatósági vizsgálat és a titkos információgyűjtés egymáshoz való viszonya szempontjából is fontos szerepet játszik, hiszen a bíróság provokációval

lefolytatott műveletet mindenben az Egyezményvel összhangban állónak találta), Litvánia tekintetében a Ramanauskas-ügyet követően a Ramanauskas 2. ügy. Utóbbi részletes bemutatására lásd JANCSÓ-TÓTH Eszter: Fedett nyomozó által szerzett bizonyítékok és a tisztességes eljáráshoz való jog – az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a Ramanauskas v. Litvánia (No. 2) ügyben (no. 74420/01), OBH Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat Blog, 2018. Lásd: <http://ejszh.justice.hu/blog/20180530/fedett-nyomozo-atal-szerzett-bizonyitek-és-tisztességes-eljarashoz-valo-jog-az> (letöltés ideje: 2019.06.03.) (korlátozottan hozzáférhető)

¹¹ Az EBH 2018.B.1. számon közzétett határozatában a Kúria is hangsúlyozta a hazai ítélkezési gyakorlatban eddig meg nem jelent Ramanauskas-ügy (és a szintén első alkalommal felhívott Bannikova-ügy) doktrinális jelentőségét, erre építve döntését a provokáció tekintetében.

¹² Eszerint rendőri felbujtás akkor történik, ha a hatóság részéről eljáró személyek – akár a bűnüldöző szervek tagjai, akár olyan civil személyek, akik az ő útmutatásai alapján cselekszenek – nem korlátozzák tevékenységüket a bűnözői tevékenység alapvetően passzív felderítésére, hanem olyan befolyást gyakorolnak a célszemélyre, amellyel kiváltják olyan bűncselekmény elkövetését, melyet máskülönben nem követett volna el, annak érdekében, hogy lehetővé tegyék a bűncselekmény megállapítását, azaz bizonyítékot szerezzenek és büntetőeljárást indítsanak.

¹³ A Matanović v. Horvátország (no. 2742/12) ügyben összefoglalóan rögzítettek szerint ez valójában egy háromlépcsős folyamat, ugyanis elsőként azt vizsgálja az EJEB, hogy az előtte fekvő ügy a provokáció kapcsán már kialakított szempontrendszer alkalmazását veti-e fel (prima facie entrapment case).

¹⁴ Összefoglalóan: Bannikova v. Oroszország (no. 18757/06).

¹⁵ Teixeira de Castro v. Portugália (no. 25829/94), Edwards és Lewis v. Egyesült Királyság (nos. 39647/98, 40461/98), Khudobin v. Oroszország (no. 59696/00), Ramanauskas v. Litvánia (no. 74420/01), Bannikova v. Oroszország (no.18757/06), Furcht v. Németország (no. 54648/09).

kapcsolatos vizsgálódásának a teljes hatósági szerepvállalást fel ölelnie (Kúria Bhar.I.1736/2017/8., kelt 2018. március 20.).

A strasbourgi vizsgálódás végpontja pedig, hogy amennyiben a tagállami bíróságok megállapították a hatósági provokációt, ahhoz az okozott alapjogsértés ellensúlyozására alkalmas jogkövetkezményeket fűztek-e, azaz, a tisztességes eljárásához való jog sérelmét a tagállami jogrendszer keretei között megfelelően orvosolták-e. Ez utóbbi kérdéskör tekintetében az EJEB gyakorlata – s akár egyes döntései – közvetlen hatást is gyakorolhatnak a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerekre, a jogsérelem megfelelő orvoslása meghatározásaként.

Az EJEB joggyakorlatának egyik, a belső jogi ítélkezésre gyakorolt hatása az egyes jogintézmények, jogalkalmazói gyakorlat Római Egyezményben rögzített alapjogok tükrében történő értelmezése, mindezen elvek belső joggyakorlatba történő átültetése kapcsán érhető tetten. Ugyanakkor – változatlanul a konkrét ügyek elbírálásának szintjén maradva – éppen a provokáció vizsgálatával kapcsolatos gyakorlat mutat rá arra, hogy ennél lényegesen messzebbre is terjedhetnek az EJEB által megfogalmazott követelmények belső jogi hatásai, adott esetben az EJEB felhatalmazottságát alapul véve vitára is okot adó mértékben beavatkozva a nemzeti eljárásjogokba. Mindez e témakörben az alapjog-sértés orvoslásának EJEB által elfogadott lehetőségei terén mutatkozik meg – különösen a *Furcht v. Németország* ügy (no. 54648/09) német jogrendszerben történt „továbbélése” kapcsán. Hazánkat e körbe vonható EJEB döntés nem érintette, ugyanakkor a bírói gyakorlat a legutóbbi időig¹⁶ a *Teixeira de Castro* ügy pusztá hivatkozására korlátozódott és – lényegesen eltérő dogmatikai alapokon, így nem az alapjog-sértés és nem a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felől közelítve – a némethez hasonló megoldásban látta a jogsérelem megfelelő orvoslását.

A büntető igazságszolgáltatásbeli megismerési folyamatban az anyagi igazság perspektívájából szükségszerűen meglévő kockázathoz kötődő garanciális funkció okán képezik a tisztességes eljárásához való jog¹⁷ központi elemét a nemzeti jogrendszerek bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályai, valamint – különösképpen a generális bizonyítási tilalmak¹⁸ tükrében – a jogellenesen beszerzett bizonyítékok kizárásával kapcsolatos bírói gyakorlat, melyet minden esetben az EJEB is értékel. Hasonlóképpen ebből kifolyólag elsődlegesen a bizonyítékok kizárásában látja a strasbourgi bíróság a provokáció okozta jogsértés

¹⁶ A Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.161/2009/17. számú ítélete (kelt 2010. február 3.) már teljes mértékben a strasbourgi elvek alkalmazását tükrözi. Egyrészt hivatkozott a *Teixeira de Castro* ügyre és a 2/2007. (I. 24.) AB határozatra a titkos műveletek indokoltága és jogállami határai tekintetében, s arra, hogy ahogyan az kihirdetésével az Emberi Jogok Európai Egyezménye, úgy az EJEB gyakorlata is a magyar jog részévé vált, így a hazai ítélkezésben is alkalmazandó. Szintén a Fővárosi Ítéltábla 2012. május 2. napján meghozott, 3.Bf.53/2011/6. számú ítéletében az agent provocateur kérdését az előbbieket szerint vetette alá elemzésnek, s felhívta az EJEB gyakorlatát, mely szerint annak érdekében, hogy az eljárás annak egészét tekintve tisztességes legyen, az így beszerzett bizonyítékokat ki kell zárni.

¹⁷ Vö.: BÁRD Károly: *Emberi jogok és igazságszolgáltatás Európában*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 48–78.

¹⁸ Vö.: TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárársban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006. 155-158., GÁCSI: i.m. 187–194.

megfelelő orvoslását. Ezen a ponton a strasbourgi ítélezés közvetlen hatással van a nemzeti büntető igazságszolgáltatásra, sőt konkrét ügyek kimenetelére is.

Az EJEB következetes gyakorlata szerint az agent provocateur magatartás eredményeként történt bűnelkövetés miatti felelősségre vonásra irányuló eljárás tisztességes volta – a jogsérelem súlya és következményei folytán – másképpen nem biztosítható, kizárólag, ha a provokáció büntethetőségi akadály, az annak eredményeként beszerzett bizonyítékok kizárását vagy azzal egyenértékű eljárásjogi jogkövetkezményt von maga után, azzal együtt, hogy hangsúlyozza, annak konkrét meghatározása, hogy az adott nemzeti jogrendszer milyen megoldást alkalmaz a jogsérelem orvoslására, teljes mértékben a belső jogra tartozó kérdés.¹⁹ Az alkalmazandó belső jogi megoldást a jogkövetkezmények oldaláról a fentiek szerint ugyanakkor konkrétan és szigorúan meghatározza, melyből kifolyólag a nemzeti jogrendszerek mozgástere igen szűk marad, mely például a hazaihoz hasonló generális bizonyítási tilalmi klauzulát alkalmazó büntetőeljárás esetében az annak tisztességes voltát biztosítani köteles nemzeti bíróságokra, az ítélezési gyakorlatra rendkívül jelentős feladatot ró.

A Furcht v. Németország (no. 54648/09) ügyben hozott döntésében a strasbourgi bíróság elégtelennek találta a jogsérelem orvoslásaként a német büntető igazságszolgáltatás által hosszú évek óta, következetesen alkalmazott megoldást, amely a kérdést minden esetben alapjogi nézőpontból vizsgálta, a jogsérelem megállapításával, összhangban az EJEB gyakorlatával, a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét állapítva meg. Mindennek jogkövetkezményeként azonban lényegesen eltérő, az ütköző védendő érdekek egyfajta egyensúlyán alapuló megoldásként ennek jogrendszeren belüli orvoslását a kiszabható büntetés jelentős, konkrétan megjelölt mértékű enyhítésében látta (Strafzumessungslösung). E megoldás egyébiránt irányát tekintve egyező az utóbb időkhöz követt hazai bírói gyakorlattal, mely szintén a bünteteskiszabásban látta az alapjog-ellenes állami beavatkozással okozott jogsérelem helyreállításának megfelelő módját – lényegesen eltérő alapokon, ugyanakkor az EJEB által megkívánt következmények felől tekintve igen hasonlóan. Hazai gyakorlatunk ugyanis a társadalomra veszélyesség kérdéséből indult ki, s ehhez igazította a jogsérelem orvoslását (ezt a büntetés enyhítésében látva) akkor is, ha megállapította a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét. Az ennek során alkalmanként az ítélezésben nem élesen elkülönülő alapjog-sértés és annak jogkövetkezményei, valamint a bűncselekmény társadalomra veszélyességének kisebb/csekély foka és annak jogkövetkezményei problematikájában a Kúria EBH2018. B. 1. számon közzétett döntése teremtett a bírói gyakorlat számára irányadó, mind a belső dogmatikával, mind az EJEB követelményével összhangban álló egyensúlyt.

¹⁹ A jogsérelem megfelelő orvoslásának részletezése kapcsán elsődlegesen: Furcht v. Németország (no. 54648/09), Edwards és Lewis v. Egyesült Királyság (nos. 39647/98, 40461/98).

Hazai bírói gyakorlatunk a provokáció okozta jogsérelem orvoslását sokáig a bűncselekmény társadalomra veszélyessége tükrében értelmezte²⁰, s csak az utóbbi időben jelentek meg a strasbourgi gyakorlatra építő felsőbbírószági határozatok. A provokációval okozott jogsérelem orvoslása tekintetében az utóbbi időben az EJEB gyakorlatára érdemben is építő ítélkezési gyakorlat fejlődésének eredményeként a Kúria az EBH2018. B.1. számon közzétett, 2017. július 4. napján meghozott, Bhar.I.520/2017/3. számú végzésében a strasbourgi elvek felhívása mellett a társadalomra veszélyesség és a tisztességes eljáráshoz való jog relevanciája tekintetében is rögzített elvi jelentőségű iránymutatásokat. A Kúria e döntésében a provokáció kérdéskörét illetően első alkalommal foglalta össze átfogóan a strasbourgi gyakorlatban megjelenő elveket, kifejezetten hivatkozva a Teixeira de Castro eseten túl a Ramanauskas és Bannikova ügyeket, nevesítve az azokban a döntés szempontjából megjelenő elvi tartalmat, s az alapul fekvő kérdés megítélésének kiindulópontjaként az EJEB Ramanauskas ügyben rögzített provokáció-definícióját vette át.²¹

A strasbourgi gyakorlat nyomán a hazai bírói gyakorlat tükrében alapvető jelentőségű iránymutatásként rögzítette a Kúria, hogy amennyiben a megbízhatósági vizsgálat a tisztességes eljárás követelményét sérti, annak következménye, hogy az így megszerzett bizonyíték nem használható fel, ezzel a társadalomra veszélyesség és a bizonyítás törvényessége kérdését e témakörben is egyértelműen szétválasztva. Az alapjog-sértés kapcsán a strasbourgi gyakorlatra hivatkozva és annak érvrendszerét a hazai bizonyítási szabályok tükrében átvéve, egyértelművé tette, hogy annak közvetlen hatása van a bizonyítás törvényességére, a hatóság tagja általi provokáció következményei a hatóság tagjának közreműködésével beszerzett bizonyítékok törvényessége kapcsán vizsgálандók. Ezen túlmenően rögzítette azt is, hogy a provokáció hatására történt bűnelkövetés esetében az erre vonatkozóan – máskülönben az egyes büntetőeljárásai rendelkezések megtartásával – beszerzett bizonyítékok a Be-beli generális bizonyítási tilalom alapján jogellenességük folytán nem használhatók fel.²²

Ezzel mind a provokáció megítélése, annak szempontjai, mind pedig eljárásjogi következménye kapcsán adott a Kúria az ítélkezési gyakorlat számára a strasbourgi joggyakorlatban kialakult elveken alapuló, azokat a hazai büntető eljárás keretein belül részleteiben felhasználó, azonos logikára épülő iránymutatást.

A hazai bírói gyakorlatban ezen iránymutatás a provokáció megítélésében a jövőben érvényesülhet szélesebb körben, átvéve a korábbi – az EJEB esetjogát szűken és másodlagos forrásból hivatkozó, elveit kevésbé hasznosító – gyakorlat helyét. A Kúria Bhar.I.1736/2017/8. számú, 2018. március 20. napján meghozott

²⁰ Összefoglalására lásd KOVÁCS István: *A provokáció hatására történt bűnelkövetés értékelése a bírói gyakorlatban*. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. 369–378.

²¹ Mely eddig sem BH-ban, sem EBH-ban, sem anonimizált határozatban nem jelent meg, s mennyiségét illetően hazai jogirodalmi feldolgozása sem számottevő.

²² Az időközben hatályba lépett 2017. évi XC. törvény (Be.) 215.§ (8) bekezdés c) pontjában már kifejezett tilalmat fogalmaz meg a provokáció kapcsán.

végzésének tanúsága szerint az alapul fekvő ügyben a másodfokú bíróság már hivatkozott a fenti határozatra, lényeges szempontokat rögzített a megbízhatósági vizsgálat és a titkos információgyűjtés kapcsolatával összefüggésben, ehhez is kötődően a hatóság tagja és a célszemély kapcsolata kezdő időpontja vizsgálatának szükségessége kapcsán (összhangban az EJEB gyakorlatával is), konkrétan felhívta és támaszkodott a strasbourgi gyakorlatra és szintén az EJEB fent vázolt gyakorlatával egyezően rögzítette, hogy a provokációra hivatkozás vizsgálata a bíróságok hivatalbóli kötelezettsége.

Az Európai Unió Bírósága közelmúltbeli gyakorlatában az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a tagállami szuverenitás sarokkövét képező büntetőjog területén is esetenként elsőbbséghez jutott az egyes garanciális jellegű nemzeti szabályok hátrányára, egészen addig a pontig, amikor már az elsődleges uniós jog előírásainak érvényesítése akár a büntetőjogi felelősségre vonás kapcsán hagyományosan alapvető jelentőségű törvényi előírások figyelmen kívül hagyásának kötelezettségét kívánta a tagállami bíróságoktól.

A Dzivev és társai ügyben (C-310/16) hozott ítélet a jogellenes bizonyítás belső jogi következményeinek az uniós joggal való összeegyeztethetőségének kérdéskörét az alapvető jogok védelme szempontjából közelíti meg. Éppen ez a perspektíva teszi alkalmassá a jelen tanulmány vezérfonalául szolgáló téma kifejtéséhez, az európai bíróságok esetjogának – alapvetően alapjogi szempontból – tagállami bizonyítási jogra gyakorolt hatása²³, a tagállami bíróságok hatáskörével való összefüggései, egyben az együttműködés, így a határon túli elemeket tartalmazó esetekben az egyes államok büntetőigénye érvényesítésének is alapvető feltételét és meghatározó alapját képező kölcsönös bizalom (és az Európai Unióban az erre épülő kölcsönös elismerés) megőrzése (ismételt megteremtése), fokozása kapcsán.

A vizsgált ítéletével az Európai Unió Bírósága a jogsértő módon elrendelt telefonlehallgatás eredményeként beszerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó tagállami szabályozás alkalmazhatósága mellett foglalt állást, annak ellenére, hogy ennek következménye az adott ügyben az elsődleges uniós jog által előírt, európai uniós érdekek védelmét célzó tagállami kötelezettségek nem teljesítése. Mindennek elsődleges alapja a Chartában rögzített alapvető jogok védelmének és érvényre juttatásának a tagállami kötelezettségeket ily módon felülíró igénye.

Az alapügyben előzetes döntéshozatal végett előterjesztett kérdés alapvetően a tagállamoknak az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme területén fennálló, az Európai Unió Bíróságának közelmúltbeli gyakorlatában²⁴ egyes hagyományos büntető igazságszolgáltatási elvek és a tagállami szuverenitás hátrányára elsőbbségre törekvő mértékűnek tételezett kötelezettségei, valamint a terhelti alapjogok és büntetőeljárás garanciák érvényesülése igényének összeütközését érintette.

A hatékony és visszatartó hatású, az EU és a tagállamok saját pénzügyi érdekeinek védelme területén egyenrangú intézkedések nem „csupán” az e keretek

²³ A bűnügyi együttműködés és a kölcsönös elismerés elve szempontjából betöltött jelentősége kapcsán lásd FARKAS: i.m. 49–51.

²⁴ Különösen Taricco ítélet, C-105/14, 2015. szeptember 8.

között a tagállamok által szabadon megválasztható – közigazgatási és/vagy büntetőjogi – szankciókkal (pontosabban: a büntető anyagi jogi rendelkezésekkel), hanem az e szankciók alkalmazását lehetővé tévő nemzeti büntetőeljárás szabályokkal szemben is levezethető követelmény²⁵, e területen a tagállamok autonómiáját a tényleges érvényesülés elve szintén korlátozza.²⁶

Mindezekből kiindulva, az EUB – hangsúlyozva az EUMSZ 325. cikk (1) és (2) bekezdései kapcsán az uniós jog elsőbbségét – korábban akként foglalt állást a Taricco ítéletben (C-105/14, 2015. szeptember 8.) az olasz büntető törvénykönyv elévülésre vonatkozó szabályai kapcsán, hogy amennyiben arról a nemzeti bíróság azt állapítja meg, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő súlyos csalás eseteinek jelentős számában (!) megakadályozza hatékony és visszatartó erejű szankciók kiszabását vagy hosszabb elévülési időket ír elő a tagállam, mint az EU pénzügyi érdekeit sértő cselekmények kapcsán, az sértheti az EUMSZ 325. cikk (1) és (2) bekezdéseiben foglaltakat.

Ennek következményeként akár az adott jogág alapvető jellegzetességeit meghatározó nemzeti törvényi rendelkezések figyelmen kívül hagyását kívánta meg a tagállami bíróságoktól, ráadásul egy konkrétnek, világosnak és egyértelműnek semmiképp sem tekinthető, teljes mértékben a tagállami bíróság eseti megítélésére bízott, időben változó kriminológiai jellegzetesség alapján. Egyéb alapvető problémák mellett az előre láthatóság és a kiszámíthatóság potenciális hiánya folytán az e kívánalmak mentén történő ítélezés is a bűnügyi együttműködés területén a kölcsönös bizalom számottevő gyengítéséhez vezethetne, s mindez ironikus módon a közös érdekek hatékonyabb érvényesítésének alap gondolatából származik. A döntés számos kérdést felvetett²⁷, s az EUB maga is árnyalta valamelyest álláspontját a Taricco II-ként is ismert ítéletében²⁸.

A Dzivev és társai ügyben a belső jog sérelmével lezajlott telefonlehallgatások kapcsán az EUB arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a Charta 51. cikk (1) bekezdése értelmében a hozzáadott-érték adó kapcsán elkövetett bűncselekmények miatti büntetőeljárások az uniós jog végrehajtásának minősülnek, az uniós források hatékony beszédésével kapcsolatos kötelezettség biztosítása esetén is figyelemmel kell lenniük a nemzeti bíróságoknak az uniós jog általános elvei mellett a Chartában rögzített alapvető jogok érvényesülésére is – így a hatékonyság követelménye által meghatározott fenti tagállami kötelezettség korlátját jelen esetben is az alapjogok képezik. A tagállami hatóságok, bíróságok a

²⁵ WebMindLicenses ítélet, C-419/14, 2015. december 17., 55.

²⁶ Scialdone ítélet, C-574/15, 2018. május 2., 29.

²⁷ Átfogóan bemutatja és elemzi mindezeket KATAFA-GBANDI, Maria: *ECJ's Jurisprudence on the protection of the financial interests of the EU and the protection of fundamental rights: a critical assessment of the cases Hans Åkerberg Fransson, Menci, and Taricco I/II* című előadásában, mely a Miskolci Egyetem és az Országos Bírósági Hivatal közös rendezésében megvalósult „Téli Akadémia – Aktuális kérdések és válaszok az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről” elnevezésű, 2019 februárjában rendezett konferencián hangzott el. Írásbeli változata korlátozottan hozzáférhető a projekt honlapján: <https://hercule.uni-miskolc.hu/prezentaciok>; BONELLI, Matteo: The Taricco saga and the consolidation of judicial dialogue in the European Union. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, Vol 25(3), 2018. 357–373.

Lásd: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X18773046> (letöltés ideje: 2019.06.05.)

²⁸ M. A. S. és M. B. ítélet, C-42/17, 2017. december 5.

tagállami jog által megszabott, a törvényesség és a jogállamiság alapján kijelölt határokon belül kötelesek és jogosultak e célok biztosítása érdekében eljárni. Mindez a gondolatmenet legalábbis részbeni elhatárolódást tükröz – meglátásom szerint helyes irányba – a Taricco ítéletben rögzített elvi megfontolásoktól. Rögzítette, hogy a telefonlehallgatás a Charta 7. cikke szerinti magánélethez való jogba való beavatkozást valósít meg, e jog lényeges tartalmát nem érinti, megfelel az arányosság elvének, alkalmazása elengedhetetlen és az Európai Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket szolgálja²⁹.

A fentiekre figyelemmel az EUB úgy foglalt állást, hogy a Charta 52. cikk (1) bekezdése tükrében ilyen esetben az uniós jog nem kötelezheti arra a nemzeti bíróságot, hogy mellőzze a nemzeti szabályok alkalmazását, amelyek ezen esetre a jogellenesen beszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát írják elő, még abban az esetben sem, ha felhasználásuk az EUMSZ 325. cikke szerinti célt szolgálná, a pénzügyi érdekek védelme területén a büntetőeljárások hatékonyságát növelné. Lényegesen különbözik tehát az EUB ezen ügyben elfoglalt álláspontja e tekintetben is a Taricco ítéletben írtaktól, amennyiben annak sem tulajdonít jelentőséget, hogy a felelősségre vonás hatékonyságának rendszerszintű csökkenését eredményező – eljárásjogi – előírásról van-e szó.

A fentiekből kifolyólag a tagállami ítélkezés, igazságszolgáltatás perspektívájából is folyamatosan szükséges foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy amennyiben a közös sztemderdek értelmezésére (fejlesztésére) hivatott európai bíróságok a tagállami bíróságok értelmezési körébe tartozó területeket érintenek többé-kevésbé invazív módon gyakorlatukkal, akkor a bíróságok közötti érdemi párbeszéd lehetséges köre szűkülhet, az európai bíróságok ítéletei jogalkalmazásra való hatása és a kölcsönös bizalom csökkenésével járhat, míg a kölcsönös elismerés elvének érvényesülése éppen egy ellenkező tendenciát feltételezne, melyet az igazságszolgáltatásban résztvevők biztosíthatnak, mindez pedig a bizonyítékok elfogadhatósága érzékeny területén különös gondosságot, egyben világos és kiszámítható, a kooperáció alapjainak megerősítésén nyugvó gyakorlatot igényel.

²⁹ Lásd WebMindLicenses ítélet, C-419/14, 71., 73.